

T. I. PETROWA

**NANAJ HƏSƏWƏNI
TAGEOCEORI DAŇSA**

BOŇGO TAGEOCEMI TƏPCIUURI SKOLAĐU

BOŇGO PASI

U C P E D G I Z
M O S K W A • L E N I N G R A D
1 9 3 4

T. I. PETROWA

NANAJ HƏSƏWƏNI
TACEOCEORI DAŇSA

BOŇGODU TACEOCEMI TƏPCIUURI SKOLADU

GRAMMATIKA
TƏRƏK NIRUURI

BOŇGƏ PASI

BOŇGO, 3UƏJƏ TACEOCEORI KLASS

Prof. Dr. P. Šmita.
dāvinājums.

Inv. 31681.

UCPEDGIZ

MOSKWA

1934

LENINGRAD

Т. И. ПЕТРОВА

УЧЕБНИК
НАНАЙСКОГО (гольдского)
ЯЗЫКА

ДЛЯ 1 и 2 КЛАССА НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

ГРАММАТИКА И ПРАВОПИСАНИЕ

І ЧАСТЬ

*Составлен
на основе стабильного учебника грамматики
проф. П. О. Афанасьева и П. Н. Шапошникова
утвержденного коллегией НКП РСФСР*

*Утвержден
Научно-Исследовательской Ассоциацией
Института Народов Севера ЦИК СССР*

FEOL. UN FILS.
FAKULTÄTES
BIBLIOTĚKA

ГОСУДАРСТВЕННОЕ
УЧЕБНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
МОСКВА 1934 ЛЕНИНГРАД

§ 1. Umbuhən.

Bodon 1. Holaosu honi umbuhəmbə: 1) naonzo kamba
2) arcokamba, 3) marawa. Tuj tara marawa umbuhəmbə
niruguusu.

*Arcokan nirujni.
Naonzokan holajni.
Mara hocejni.*

Bodon 2. BoŃgodu gasawa, niəciəmbə umbuhəmbə ni-
ruusu. Cawa hozepari-mat vəjumbə umbuhəmbə niruusu.

Kəku kəkujni. Morin jəngirijni. Gaki ga-
kejni. Enda wacejni. Colcomekan colcejni.
Olgean kurujni (pudurini). Kurəktə cokejni
(kotorejni). Ehan vucijni. Cəkcəj cəkcəjni. Bo-
can वोcejni. Topto toptojni. Kakandu kakan-
dojni. Mara hoejni.

Bodon 3. Əsi huluwə murciusu. Murcihəmbəri mənə həsə-
ziəri unkiçəusu. Unkiçəhəmbəri niruusu. Bongodu dai buk-
wazi niruməri tərpiurusu. Hamea duwəduəni top-biwə nərusu.
Guci huluwə honi-da murciusu. Murcihəmbəri guci niruusu.

Bodon 4. Holaosu **gakewa, pəntəwə, singərəwə, geok-
sawa, завзамба, sipsikiwə, huluwə, picəmbə umbuhəmbə.**

Uj honi ənəjni.

Gaki **dəgdəjni.** Pəntə **moreanzeni.** Singərə **puk-
cijni.** Geoksa **paorejni.** Завзан **moreanzeni.**
Sipsiki **pujkunəsijni.** Hulu **hulumənzini.** Pi-
cən **picənzini.**

Pazelam, murcimi həzeohan, həsəzi umbuhən mürum-
bə hurmizi gərbiəsiuri **umbuhən.**

Bodon 5. Nirujduəri top-top-bi orondolani gələri
həsəwə niruusu umbuhən osezeani. Umbuhən taoni hamealani
top-biwə nərusu.

Hajwa hajzi tajci.

Hurməzi	ulpij.	Poponzi	...	Kucənzi	...
Surəzi	...	Nirukuzi	...	Honeanzi	...
Hapolzi	...	Soasakozı	...	Anzazi	...
Wəksunzi	...	Kotolezi	...	Hazazi	...
Geolzi	...	Cəuzi	...	Adolezi	...

(capcij, hapolaj, anzalaj, seari, soasadoj, pori,
calij, niruj, wəksundəj, kotolij, cəuləj, hazalaj,
geolij, botaj.

Bodon 6. a) Həm zoawa umbuhəmbə holaosu. Tuj ho-
zəpari-mat həm tuəwə umbuhəmbə holaosu. Mağbowa, se-
matawa, talomba, amtakawa, noğzewa, selaktawa, dəuruwə,
najsalba umbuhəmbə gələgürə, holaosu. b) Mağbowa, talomba,
sematawa, noğzewa umbuhəmbə niruguusu.

30a.

Tuə.

Selakta selaj.
Amtaka huruj.
Dəuru urəj.
Talun ənəluj.

Maᅇbu gəkcihən.
Semata tuhən.
Noᅇzi maᅇga.
Najsal boatondahal.

Bodon 7. Durumbə əmunzi duwəziəni icəzəmi, təj durun taoni pəgiələni umbuhəmbə niruusu.

*ᅇᅇ sobᅇowa wəkᅇundəj.
Ama adolewa aᅇᅇojni
Naonᅇokan ᅇᅇəᅇwə acojᅇi.*

Bodon 8. Nirujduəri elan top-top-bi orondolani gələuri həsəwə niruusu. Umburi hozehani duwəduəni top-biwə nərusu.

Hajwa hajzi tajci.

Undəhəmbə popynzi poreci. Əᅇᅇəᅇᅇᅇᅇᅇᅇ ...
soasadaj. Hleᅇawa ... calij. Palamba ... hapolaj.
Mowa ... capcij. Colomba ... seari. Nawa ... boja-
lij. Nantawa ... wəkᅇundəj. Sogdatawa ... botaj.

(Anzazi, hapolzi, honeanzi, surəzi, soasa-
kozi, kucənzı, wəksunzi, adolezi).

Bodon 9. Niruuhəmbə holaosu. Umbuhən duwəni taondoa-
ni neanga kaoka oseosu. Gısurəuhəndulə umbuhəmbə tuj
niruusu. Cu bongodu zuər həsəzi umbuhəmbə niruusu. Tuj
tapari elan həsəzi umbuhəmbə, duin həsəzi, tojnga həsəzi,
ɣungun həsəzi umbuhəmbə niruusu.

Tuə.

Əsi siun əkəcinzi siunəj. Onekan gəkcihən.
Həm na cagzean omi dəruhən. Najsal nea-
ma tətəwə tətugujci. Tul-tul puksi hədunzi.
Cisəniə honggo ujka ujələni oceni. Nuci guru-
səl honggozi mapawa, towa anghoci.

Bodon 10. Bongodu tuəwə umbuhəmbə niruguusu, tuj
tapari zoawa umbuhəmbə niruguusu.

*Semata unzini. Cagzean na saharin
ocogoj. Mo habdatani naci tuluguj. Inis or-
mi, neama ocogoj. Naggi mapa hagdondu
təguy. Neazaha agbeɣgoj. Gasasal
gorozeazi bus boaru baroni zizujl. Cemaj
xindu məimi ocin. Maɣbu zəkəni həjəmi
dəruhən. Artelsal handamari ənjəl.
Kolhosaykasal usindu anzalamari
zobujl. Najsal tokegoari anghoci. Nuci
gurusəl pekeakamba anghotamari
hupijl.*

Bodon 11. Bõgõdu mənə nirujwəri dajsakandu zawo-
dawa umbuhəmbə niruusu, tuj tapari kolhosawa umbuhəmbə
niruusu.

Bunziə kaltazeala goj goj zawod bi. Kol-
hosadu wotaori hazun, wajcaori hazun ulən bi.
Poani zawodadu meocamba, kalamba, kucəmbə
aᅅgosij. Dai zawodadu masinawa, parohodawa,
aeroplamba aᅅgosij. Kolhosadu usimbə masi-
nazi zõvoj. Ehan-da, olgean-da, morin-da həm
əgzi. Balana nanaj zawodadu əciə zõvora.
Kolhosadu həm gəsə ulən zõvoj, həm gəsə
ulən balzij. Əsi nanaj zawodadu zõvomari də-
ruhəni.

Bodon 12. Əj gisurəuhəmbə holaosu. Umbuhən duwəni
taondoani neaᅅga kaoka oseosu. Gisurəuhəndulə garmak-
tawa, sogdatawa, usimbə, kolasalba umbuhəmbə niruguusu.

3õa.

3õa pəkuni mąga.
Garmaktani-da mąga.
Hacin kolasal əusi-taosi pulsiktəjl.
Cocakasal guckulizi urəjci.
Sogdatasal somonasejci.
Hədun əlkə hədunzi.
Wata kumulkuj.
Hədun maselohan.
Agzi agzerolohan.
Tugdə pisurəj.
Nawa ceakpawaᅅkin.
Usin ulən balzezara.

Bodon 13. „Aka ulgiwə wahani“. Aka honi-da ulgiwə wahambani murciusu. Tuj murcirə, mənə nirujwəri danşakandu cawa niruusuu. Unziwəri nedu niruuhən həsəzi tərçiuməri niruusuu. Umbuhən duwəduəni top-biwə nərusu.

Əm modan Aka ...	Mo garadoani ...
Aka mozi ...	Ulgiwə ...
Ulgi naci ...	Aka ulgiwə ...
ƶokcei ...	Ulgi nantawani ...

Bodon 14. Əj elan gisurəuhəndu bi umbuhəmbə əmziəci biəsi. Suə cawa əmziəci ocogoami niruguusu. Cadu-mat gisurəuhən tərək ocogoj.

1.

Enda copal zəkrini.
Muəlukəndu nəhəmbi.
Ocomba əgziwə wahambı.
Mi ocomba umkəcihəmbi.

2.

Turgən zapandami tutuluhəni.
Cindəwə garpami nambohəni.
Mutu cindəwə bəjcihəni.
Cində horagora, dəgdəguhəni.

3.

Sogboŋgoi bəlindu nalagohəni.
ƶokcei muəwə omendagohəni.
Alhan sobgowa pukcuguhəni.
Arcokan sobgowa wəksuŋkini.

Bodon 15. Pəgiələ bi elan umbuhəmbə holaosu. Umbuhən taoni hamealani kaozarasu-nu? Hauj həsədu suə kaozarahasu boŋgo umbuhəndu? ƶuəjədu? Elaceadu?

Əj umbuhəmbə mənə nirujwəri dajsakandu niruusu.
Niruhənduəri oi həsəkuzi umbuhəmbə pəgiələni jaworeosu.

Nuci gurussəl klassadu holajl, nirujl.

Nuci gurussəl klassadu holajl.

Nuci gurussəl klassadu bi.

Bodon 16. Ujlə bi-mə bi.

Buə anzalazaru.

Buə nawa anzalazaru.

Buə nawa anzazi anzalazaru.

Bodon 17. Tuj umbuhəmbə mənə nirujwəri dajsakandu niruusu. Kaozaraori həsə taoni pəgiələni jaworeosu. Hauj umbuhəndu həsə əgzi?

Najsal həwən baroni botandamari ənəhəci.

Najsal həwən baroni ənəhəci.

Najsal ənəhəci.

Artel botajni.

Artel adolezi botajni.

Artel həwəndu adolezi botajni.

Umbuhən hamealani kaoka oseori. Tuj tami umbuhən
hamealani top-biwə nəuri.

Bodon 18. Mənə murciusu zuərzi, elanzi, duinzi həsəkuzi umbuhəmbə. Cawa mənə nirujwəri dajsakandu niruusu.

§ 2. Umbuhəndu bi həsə mən dola acagojci.

Bodon 19. Tərək acawandosu həsəsəlbə. Tuj niruusu:

Mi otai.

a) Mi ota...	Si ota...	Noani ota...
Buə ota...	Suə ota...	Noanci ota...
b) Mi ...	Si ...	Noani ...
Buə ..	Suə ...	Noanci ...

(enda, daŋsa, surə, apon, usin, omol, 30, ama, əniə, aga, əgə, nəu).

Bodon 20. Həsəsəlbə zea-zeari tərək acawandosu, umbuhəmbə osezeani. Tuj niruusu:

Mi holahambi.

a) Mi ...	Si ...	Noani ...
Buə ...	Suə ...	Noanci ...

(holahambi, holahasi, holahani, holahapu, holahasu, holahaci).

b) Naj botajni.	Najsaj ...
Naonzokan taceocejni.	Nuci gurusəl ...
Asi naj ulpijni.	Asi gurusəl ...
Gasa dəgdəjni.	Gasasal ...
Enda wacejni.	Endasal ...

Bobon 21. Həsəsəlbə zea-zeari tərək acawandosu umbuhəmbə osezeani. Tuj niruusu:

Mi burii ulən.

Mi ... (**huri**) ulən. Si ... (**apon**) goropci. Suə ... (**morin**) oneci ənəhəni. Poŋsa ... (**daŋsa**) ganzean. Buə ... (**skola**) sikun. Si ... (**aga**) hoton baroni ənəhəni. Mi... (**ama**) artelci ihəni.

Bodon 22. Həsəsəlbə zea-zəzəari murundulə acawandosu. İcəzəusu həsə duwəwəni honi osewani.

Buə ... zəbojru. Buə ... ənəhəru. (**usin**)
Mi ... cəpcehəmbi. Mi ... huədəhəmbi. (**surə**)
Noani ... pulsihəni. Noani ... zizuhəni. (**duəntə**)
Naj ... gaceni. Naj ... ənəhəni. (**morin**).
Kolhosanjkasal ... bahaci. Kolhosanjkasal ...
zəbojci. (**traktor**).

Bodon 23. Nirujduəri top-top-bi orondolani gələuri həsəwə niruusu. Təj həsəwə mədəsiuri həsəzi gələguusu. Mədəsiuri həsəwə əzi nirusu.

Nadan nuci naj ... zəpakacemari hupihəci. (**hajdu?**) Baga ... məjbu baroni nəngalahani. (**hajwa?**) Təj zəpakan ... tuhəni. (**hajci?**) Əm naj ... məjbo keraceani hareni. (**hajzi?**) Zəpakamba zəpara ... nəngalahani. (**ujci?**) Zəpakan ... ocogoj. (**honi ocogoj?**).

(oni keradoani; zəpakamba; muəci; ogdazi; nuci gurusəlci: ceakpan).

Bodon 24. Nirujduəri jakcektu dolani bi həsəwə jakcektu ana həsəci tərək oseami niruusu.

Həm zəbojl.

Buə ... (**kolhos**) naj əgzi. Həm zəbojl. Poani najsal ... (**pajakta**) posejci. Poani naj ... (**adoli**) sogdatawa votajci. Elan naj ... (**sogdata**) cirəjci. Poani naj ... (**zo**) dənsijci. Mi ... (**aga**) pajaktawa posij. Mi ... (**əniə**) ehamba dənsij. Mi ... (**nəu**) jasledu bi. Nuci gurusəl ... (**skola**) taceocijl.

§ 3. Dai bukwa gərvudu.

Bodon 25. Əjdurun pəgiələni niruuhən gərvuwəni mənə nirujwəri dənşakəndu niruusə. Naj gərvuwəni, halawani hamaca bukwaži tərçiumi niruuri?

Wladimir Iljic
Lenin

Iosif Wissarionowic
Stalin

Bodon 26. Top-top-bi vəwənduəni naj gərvuwəni, halawani niruusə.

Mi aməmbi gərvuni ... Mi agvi gərvuni ...
Mi əniəmbi gərvuni ... Mi nəui gərvuni ...
Mi damai gərvuni ... Mi əkəi gərvuni ...
Mi dai əniəmbi gərvuni ...

Naj gərvuwəni, halawani dai bukwaži tərçiumi niruuri.

Bodon 27. Bəngodu hüsə naj gərvuwəni niruusə, tuj tapari asi naj gərvuwəni niruusə. Dəəzi nirujsu bukwa tərək, ulənzi odasi oseni, cawa hadu-hadu modan niruusə.

Loto, L L L, Unio, U U U, Majla, Naju,
Bulko, Baga, Ulio, Cuzculi, Cuzingə,
Nagaci, Awa, Aka, Ydankə, Yra, Naoja,
Unikto, Tanea, Təpto, Bamba, Inzəli,
Neko, Udəgə, Mokonə.

Yalo, Y Y Y Yanea, Yaorka, Yazi,
Yanzeakan, Yubio, Y Y Y, Ponsa, Pa-
ci, Yuksukən, Zajbakan, Dacja, Də-
hə, Ojlakan, Jəwən, Z Z Z, Kusukto,
Hogi, Kanea, Kirikən, Keakta, Ya-
tu, Y Y Y, Olo, Poldo, Fəls, Wera,
Marija, Aleksandri, Olea, Moska.

Bodon 28. Əjwə nirujduəri top-top-biwə orondolani naj
gərbuwəni, halawani niruusu.

Əjniəwə Kanea Kiliə guci ... klassadu dəj-
sijci. Cemana Majla Həzər guci ... klassadu
dəjtsizərəl. Buə Subiəwə guci ... ganzeamba
icəziguəci sonzohapu. Cewa Həzər guci ...
Burici taceocendamari ənəhəci. Cu hamoroj
pasi pazeran gazetawani Ponsa Beldaj guci ...

guci ... niruhæci. Lætə guci ... guci ... za-
wod varoni zovondamari ənəhæci.

Bodon 29. Mənə nirujwəri daɲsakandu niruguusu: boɲ-
godu hoton gərɓuwəni, tuj tapari ehon gərɓuwəni, tuj tapari
oni gərɓuwəni.

Havarowsk hotoni (Buri hotoni), Tolgon
ehoni, Dai Maɲɓu, Komsomolsk hotoni, Us-
suri oneni, Hikolaewsk hotoni (Meo hotoni),
Najhin ehoni, Gorin oneni, Leningrad hotoni,
Dondon ehoni, Kondon ehoni, Həɲgu oneni,
Kur oneni, Moskwa hotoni, Həjəl ehoni, Bo-
lan ehoni, Sunɲar oneni.

Hoton, ehon, oni gərɓuwəni dai bukwazi təpciumi
niruuri.

Bodon 30. Boɲgodu kolhos gərɓuwəni niruusu, tuj tapari
zawod gərɓuwəni niruusu.

Kolhos „Gewa“, zawod „Dinamo“ kolhos
„Sikun Pokto“, fabrika „Skorohod“, kolhos
„Sewer“, kolhos „Sogdata“, zawod „Swetlana“
kolhos „Oron“, zawod „Serp-Molot“.

Bodon 31. Əjwə nirujduəri top-top-bi orondolani gələuri
gərɓuwə niruusu.

Buə ... hotondoani (ehondoani) wipu. Buə
boadopu-wa ... oneni həjəɲuj. Bunzi zezako ...
hotoni (ehoni) bi.

Bodon 32. Boɲgodu morin gərɓuwəni niruusu, tuj tapari
enda gərɓuwəni niruusu.

Alhan, Sogzokan, Kurikən, Əjhə, Serko, Gnedko, Mərikən, Palkekan, Kəreha, Cəlkə, Soləkan, Kəldəkən, Homazean.

Uziuri usəltə gərɓuwəni əmutu dai ɓukwazi tər-
ciumi niruuri.

§ 4. Həsə paseni. Həsə pasewani goj poktoci honi gazoori.

Gak-gak! Kə-ku! Wau-wau! Ku-kə-ri-ku!

Bodon 33. Honi suə amembəri, əniəmbəri morazasu, ɓoanci sinziəzi gorola vicin oseni. Morajdoari, həsə pasewani ɓalawari harheosu.

Honi Kaneawa morazasu? Morajdoari həsə pasewani ɓalawari harheosu. Poɓsawa, Akawa, Subiəwə honi morazasu? Morajdoari həsə pasewani ɓalawari harheosu. Ganzəakamba, Talakawa, Uniktəwə honi morazasu?

Bodon 34. Həsəwə:

Tələ, Bamba, Lətə, Poɓsa, Aka, Paci, Talaka, Uniktə, Ultumbu

həsə pasezəani obolaosu. Təj həsə paseni aldambani jaworeosu. Tuj niruusu:

Lə-tə, U-ni-ktə.

Həsəwə pasezeani obolaori. Təj pasi gərbuni həsə paseni.

Bodon 35. Həsə pasosalzeani həsəwə opoandosu. Hamaca həsə osi? Təj həsəwə niruusu. Təj həsəwə nirujduəri həsə taombani həsə pasezeani obolaosu. Təj həsə paseni aldambani jaworeosu.

a
da
ma

mtə
Sə—lu—kən
wəs

nea
mca
bi
ru

Ka

Bodon 36. Naj gərbuwəni tuj murciusu:

- 1) hamoroj həsə paseku: **kan**, (**kən**), **ga**, (**gə**), **tu** (**tə**), **la** (**lə**).
- 2) zulu j həsə paseku: **Ga-...**, **A-...**, **Cu-...**, **U-...**, **Ba-...**

Bodon 37. Top-top-bi orondolani gəluri həsə pasewani niruusu gasa gərbuni osezeani.

Ga-...	Ta-cta-...	...-ti
Ku-...	Ho-ra-...	...-ro
Kə-...	Ku-rə-...	...-bə-kən
Cin-...	Col-ce-...	...-si
Po-...	O-ksa-...	...-cta-han

(kəku, cində, kuku, gasa, tarmi, kuəti saksi, oksaran, kurəktə, poro, colcekan, taktahan).

Bodon 38. Top-top-bi orondolani gəluri həsə pasewani niruusu. Təj həsə paseni aldambani jaworeosu.

A- ... -se-mzi	Sog- ... -ta
Nu- ... -kən-zuən	U-li- ...
Ma- ... -na	Ni- ... -ku

Da-...-mzi	... -ta-ka
Kol-hosa-...-sal	... -la-hta
...-ro-hod	... -ma-ta

(Semata, parohod, alosemzi, dalamzi, uliksə, amtaka, kolhosan̄kasal, nucikənzuan, niruku, masina, sogdata, selakta).

Bodon 39. Əj zarin həsəni taombani həsə pasezeani holaosu. Həsə paseni taombani ɲalawari harheosu. Tuj tapari mənə nirujwəri daɲsakandu zarin həsəni taombani tuj niruguusu: cu boɲgodu əmun həsə pasezeani paseku həsəwə niruusu. Cawa hozepari, zuərzi paseku, elanzi paseku, duinzi paseku həsəwə niruusu.

Gə, mi daozambi...
 Səulimi daohambi—
 Səul moktoahan.
 Geolemi guci—
 Geol moktoahan.
 Goawondami—
 Goawon vojahan...

Bodon 40. Naj gərɓuwəni tuj niruusu: boɲgodu zuərzi həsə pasezeani paseku həsəwə niruusu. Cawa hozepari, elanzi həsə pasezeani paseku həsəwə niruusu.

*Ака, Уникто, Ава, Бага, Ганзеа-
 кан, Хусукто, Богдан, Антон, Удо-
 го, Сирсули, Урбу, Бамбакан, Гону-
 кан, Гази, Сизинго, Сомтокан, Пог-
 са, Паси, Дэхо, Булко, Наоја, На-
 жу, Яату.*

Həsə əm poktodu cekeaseni oseni, əmun, guci hadowa həsə pasewani goj poktoci gazomi-da aja.

Bodon 41. Nirujduəri icəwəndusu honi həsə pasewani əm poktozeazi goj poktoci gazomi ajawani. Tuj niruusu:

Si-muksə, simu-ksə.

Sohsolta. Uliksə. Sogdata. Usin. Morin. Wajcaori. Zəpuuri. Kesoakta. Səpənguni. Muəlu. Seola. Mapəngoni. Niruhəmbi. Holahəmbi.

§ 5. Seasin.

Bodon 42. Əj həsəwə həsə pasezeani obolaosu.

Aka, Irə, opa, ota, aga, əgə, usə

Əj həsəsəldulə zuluğ həsə pasewani pazelam niruusu.

A, i, o, ə, u həsə paseni guci goj pasezi obolaj-nu, aba-nu?

Təj-tul həsəsəldulə hamoroğ həsə pasewani pazelam niruusu. ta həsə pasewani pazelami obolami aja-nu? pa həsə pasewani-da? Unəciusu ta, pa həsə pasewani. Noandoaci hajni əmutu? Noandoaci hajni hanğeasi bi?

Həsə seasenzi ozi. Seasemba bukwazi niruuri.

Bodon 43. Pokto taondoani bi həsəsəldu əmutu seasenku bukwawa baogoosu. Təj seasemba bukwazi niruguusu.

1. Arma, gara, hurən, gurun, buri, dərə.
2. Laha, həhə, həwən, ehon, hulu.
3. Əgə, surə, pəntə, kucən, simuksə.
4. Səpə, soli, sohsolta, sərmı, geoksa.
5. Usin, usəltə, niruku, muə, hukta.

§ 6. J seaseni.

Bodon 44. Əj gisurəuhəmbə mənə nirujwəri daqsakandu niruguusu. **J** bukwaku həsə jaworeosu.

Dawa esij.

Sapsi keradoani zoboori. Cadu artel zoboij. Həm husə naj, əktə naj zoboijl. Sogdatawa botajci, kaltalejci, cirəjci. Həm səbzianiməri zoboijl. Həm sari: mənə zoboijwari ulənzi zoboijl oseni, goj najdu-da esij, mənə-də əgzi dawa wari.

Bodon 45. Pəgiələ bi həsəwə həsə pasezeani obolaosu, Həsə paseni aldambani jaworeosu.

Bojko, pojka, tojnga, zoboij, dujsi, ajsin, naj, wajcaori, pulsij, dəgdəj, wajsi, gojdami.

Bodon 46. Top-top-bi orondolani gələuri həsəwə niruuusu.

Naj... . Gasa... . Piktə boala... . Nuci gurusəl pojka... . Təj... . gormahon tari. Tuə gormahon seqaktani... . cala bi. Nuci gurusəl gormahomba wapari cu... . Gormahon nantazeani apomba... . Kacama dokeawani... . Asi naj cawa ulən... . Nucj gurusəl gormahon nantawani kooperatiwaci... .

(angoj, agdajl, pojkadu, tuləj, dəgdəj, pulsij, hupij, bojkoni, ulpijl, gazujl).

Bodon 47. Pəgiələ bi həsəwə daezi holaosu. Dosozaosu ja, ju, jə honi dolzepci.

Aja, jasli, pajakta boja, bajan, jadahaci, jamo, jarsejsi, jaŋsa (**ja**).

Pujuhən, ujun, ijuli, bəjun (**ju**).

Pəjə, puja, zuəjə, bəjə, jəngur, jəbələ, duja, bəjəni, pujəni, (**jə**).

Bodon 48. Ujlə (bodon 47) niruuhən həsəwə həsə pase-zeani obołaosu. Həsə paseni aldambani jaworeosu.

§ 7. Seasin, bukwa.

Bodon 49. Əj həsəsəlbə mənə nirujwəri daqsakandu budərzi niruguusu. Budər həsədu saəohan bukwawa unəciusu. Honi dolzepci? Əmutu-nu?

Aka	akea
pawa	pea
gasa	geasa
sarbi	seari
banda	bea
Kanea	Keaŋka
sugbə	Subiə
ujlə	zuliə
gara	gereea

Bodon 50. Əj gisurəuhəmbə mənə nirujwəri daqsakandu niruguusu. Tuj tapari **ea**, **iə** bukwaku həsəwə pazelam niruguusu.

Gereadu.

Zuər nuci gurun Kaneazi Subiəzi gereea baroni niəciambə garpacendahaci. Subiə unzini:

— Kanea, si hamaca mowa saraci? Kanea unzini:

— Hameagda, haseakta, koldon, polo, wa-ŋta, peagda, peari, toksa peari, cegbora, guci goi, goj mowa sarambi.

- Hauj modu hulu balzij?
- Haseakta lobedoani balzij.
- Mapa-kuc hajdu balzij?
- Mapa honi-da hēm mo ongolodoani balzij.
- Si-kə ulən wajcajnaj taci. Əgziwə saraci!

Bodon 51. Suə niruhəmbəri daezi holaosu. ea iə bukwaku həsəwə tərək holaosu.

§ 8. n bukwani həsə duwəduəni.

Bodon 52. Əj həsəwə budərzi holaosu. Saeohan bukwawa honi dolzəpci?

hoto	hoton
laha	ehan
adoli	dəlin
goho	ehon
saksi	seasin
zoa	zoan
zuka	zukan
ujlə	ulən

Bodon 53. Həm umbuhəmbə holaosu. Saeohan bukwaku həsəwə budərzi pazelam niruguusu. Budər həsədu saeohan bukwawa unəciusu. Honi dolzəpci? Əmutu-uu?

Komsomolsk sikun hoton. Təj hotondu əgzi naj bi.

Ehon hotonduj nuci. Ehondu kolhos bi. Kolhosadu ehan əgzi. Mi ehandu pajaktawa buhəmbi.

Kolhosadu morin ulən. Mi morenzi zizu-həmbi.

Kolhosadu usin dai. Usindu naj 30BOJ.

Təj botaori hazun ulən. Təj hozonzi əgziwə wahaci.

Cadu həwən nuci. Təj həwəndu gucən əgzi.

Bodon 54. Tuj niruusu:

hoton—hotondu

Hoton—hotondu	Hazun—	...
Ehon—	Apon—	...
Ehan—	Dəlin—	...
Olgean—	Wəksun—	...
Morin—	Əpən—	...
Usin—	Oporon—	...
Həwən—	Sean—	...
Amoan—	Solekan—	...
Hurən—	Orokan—	...

Bodon 55. Mənə nirujwəri dajsakandu taon gərbuwəni niruguusu. Həsə duwəduəni bi n bukwani jaworeosu.

Əmun, zuər, elan, duin, tojnga, ɳungun, nadan, zakpun, hujun, zoan, zoan emun, zoan zuər, zoan elan, zoan duin, zoan tojnga, zoan ɳungun, zoan nadan, zoan zakpun, zoan hujun, horin, gocin, dəhi, sosaj, nadajango, zakpojango hujungu, tango, menga.

Əm menga hujun tango zoan nadan.

Əm menga hujun tango gocin duin.

Poani həsədu bi bukwawa holawasi.

Bodon 56. Nirujduəri top-top-bi orondolani gələuri həsəwə niruusu.

Nambokan.

Tarmi omoktani tantami ..., kuku omoktani kuŋkumi

Əm amoamba kəndəli ... valzehani. (**peagda**).

... naj iwuj, ... ɲaj capcij. (**Səgzən, cagzean**).

Bəjun-kə vəjun ... piktəguj bari (**omokta**).

Tojɲga naj əm ... goahani (**goan**).

Bodon 57. Ujlə bi-mə bi.

Təj ... bunzi gorola bi (**hoton**). Buə ... skola bi (**ehon**). Buə skoladu nadan ... taceoceharu: senteavr, okteavr, nojavr, janwar, dekaavr, fewral, mart ... (**bea**).

Nucikənzuan ... susuəcijci (**toki, sohsolta**). Nucikənzuan sohsoltawa zapara ... ənəhəci (**Maɲbu**). Kolhosadu ... bi (**jasli**). Əkər mənə nuci ... təj jaslici olbenzil (**piktə**). Porawa ... əzi zapagora (**skola**). Ameni skoladu ... dərə-ziguwəɲkini (**Pora**).

§ 1. Мэдэсими умбуһэн.

Bodon 1. а) Пэгиэлэ нируһэмбэ холаосу. Туй холаосу: әмун нај мэдәсиуриwә холај, тәј әмун нај һоани барони таодагоми холагој. До-созаосу зелган мэдәсиуриду һони осі? Хауј сайн мэдәсими умбу-һәнду һаеа дуwәдуәни би?

в) Мэдәсими умбуһәмбә-манеа мәнә нирујwәри дајсаканду ни-ругуусу.

Неду уј усини, аодани, gereani?

Әј һәм буә колһосаггопу наггони.

Һајwа неду долбо-иниә теар агојси?

Әгзи тәһәгкку золом зова агојси.

Һај зони туй оsezара?

Әј заwод осі. Тәј заwод әм ајјанеа бунду менганзеани масинаwа бузәрә.

Bodon 2. Мэдәсими умбуһәмбә холаосу. Тотара әм һәсәзи (Аба. Тәзә.) таодагоосу. Туй тапари тәј-дә нирумәри таосу.

Si huktәi selkoasi-nu?

Si galai searei zuliәlәni selkoaci-nu?

Si zelei sigziciәci-nu?

Selkooi zoci pulsiaәsi-nu?

Apseггој zuliәlәni selkoasi-nu?

Gealakowa ulәn ahereaci-nu?

Toјbalami otoleaci-nu? Elgalami otoleaci-nu? Turgән ho-
lami otoleaci-nu? Bichәwә nirumi otoleaci-nu? Paoremi otole-
aci-nu? Meocalami otoleaci-nu?

Мэдәсиуриду **ну** пасекани пазелам нируури. Һәсә **ну** па-
секани алдандоани јaworeori.

Bodon 3. Бојгоду һәм нируһәмбә холаосу. Туй тапари: а) мә-
дәсими умбуһәмбә холаосу. Туй тара таодагоми умбуһәмбә холаосу

b) Mədəsimi umbuhəmbə mənə nirujwəri dagsakandu niruusu. Təj taondoani taodami umbuhəmbə niruguusu.

Jatu boala hupihəni. Songomi zizuhəni. Əniəni unzini:

- Hajmi songojsi?
- Əniə, ɣalai gəkcijni magga!
- Haja kalta ɣalasi?
- Zəungjə kaltai.
- Gazou icəguj!

Əniə icəhəni — sirun cumciəni neanga vəjəkpini.

- Si cumciən gərbuwəni saraci-nu?
- Əj pərhə, vəjəkpın cumciən — sirun, tokon, gajakon əjkəni, gajakon.
- Hadu kamor cumciəni?
- Tojɣga.
- Zuer ɣalai kamur nəkupi, hadu ozi?
- Zoan.

Jatu ɣalai gəkciwəni ombohəni. Songomi hozehəni.

Bodon 4. Mədəsimi umbuhəmbə mənə nirujwəri dagsakandu niruusu. Top-top-bi orondolani taodagomi niruusu.

1. Suə zogdoasu kamur hadu naj? . . .
2. Damesi, əniəsi tuə hajwa taj? . . .
3. Amesi, agsi haosi ənəj? . . .
4. Honi bi suə endasu? Hadu? Gərbuni haj? . . .
5. Damesi honi bi neɣmamba neɣmanzeni? . . .

Bodon 5. Angeala bi taodagomi umbuhəmbə holaosu. Zəungjə-lə bi top-top-bi orondolani mədəsimi niruusu. Hajwa boŋgo niruzə-su? Zuejə? Elacea? Dujəcə? Tojɣgacea?

Mədəsiuri

Taodagoori

1.	Gereadu.
2.	Mowa capcehani.
3.	Amenzei.
4.	Huluwə.
5.	Wami-da aba.

Mədəsimi umbuhən hamealani **mədəsiuri saemba**
niruuri. (?)

Bodon 6. Nirujwəri gealamba tokondolani obolara, zəuggiələ mədəsimi umbuhəmbə, aŋgeala taodagomi umbuhəmbə niruguusu.

Anketa.

1. Si gərbusi, halasi, amesi gərbuni haj?
2. Si hadu səsi?
3. Skolasi gərbuni honi bi?
4. Skolasi haj udədu vini?
5. Hauj gruppadu si taceocejsi?

Bodon 7. Əj neŋmamba niruguusu. Hajdu gələuridu top-top-biwə, mədəsiuri saemba nərusu.

Sagzi naj cindəwə ləkələhəni Ləkəni mo garadoani dəlkini Cawa ganegomi, təj sagzi naj mola mokcahani Mokcami təj mo garani aldandoani zəs kaperagoaŋkeni Totara mədəlsijni Nəcicəkən-cindəkən hajhan Gereaci ənuhəni Gereca hajhan Zəgdə zəgdəhəni Zəgdə hajhan Tugdə tugdəhəni Tugdə hajhan Olocekan omehani Olocekan hajhan Mongozı moksahani Mongo hajhan Surəzi capcehani Surə hajhan Kuəgə kuəgəhəni Kuəgə hajhan Wəcəkən sehani Wəcəkən hajhan Pukcılıhəni

Bodon. 8. Tərək bi taodami umbuhəmbə niruusu. Taodagogoj mədəsimi umbuhəndulə gələuri həsəwə zapaosu.

Səgzən Caohani.

Səgzən caohani uj caohani? (Зовој гурусел, усимбә тарјј гурусел). Буә hajwa aŋgoapu? (Zawod, fabrika). Буә hajwa aŋgoapu? (Sikun biuri gean). Səgzən caohani hajwa əturini? (Буә напу-ва, буә зовојпу-ва). Уј буә варопу-ва hukcu-guj bargejni? (Kapitalistasal). Kapitalistasal bunzi honi taj-cajci? (Sorejcajci). Noanci bumbi-wə hajla biwəŋkicəjci? (Balpci gean). Səgzən caohani uj bi? (Буә тәрək би ətumziру).

Bodon 9. Saeohan həsə taondoani mədəsimi niruusu.
Tuj niruusu:

Hali буә sogdatawa huəpəndəməri ənəhəpu?

Baki naj Olo.

Dolbo arindu buə sogdatawa huədəndəməri ənəhəpu. Olowa aongawa **aturiguəni** dərəziwəŋkipu. Buə ənəhəpu hamealani Olo **apseŋkeni**. Aongga **tawaku** bicin. **Aonga** taomi dərühəni. Buə huədəjdüəri **aonga** **baroni** icəguhəpu. Aongga **taohan**. Adolewari cadu nanggalaria, **gupundəguməri** tutuluguhəpu. **Gupundəməri-də** korpeacepu. Aongapu **həm** zəgdəhən.

Hajwa-da baogomari-da awapu.

Bodon 10. Tərək taodagoori həsəwə niruusu.

Okteavr rewolucijani.

Hajmi təj rewolucijawa Okteavr rewolucijazeani gərviəsijci? Hauj partija təj rewolucijawa dalahani? Kommunist partijani dalamzeni cadu uj bicin? Təj rəwolucija zuliələni, fabr ik zawod, ulən na uj ŋaladoani bicin? Əsi təj uj ŋaladoani oco-gohan?

(Təj rewolucija Okteavr beadoani bicin; kommunist partijani; Lenin; kapitalist ŋaladoani, bajan naku naj ŋaladoani; zəboj gurun ŋaladoani, usimbə tarij gurun ŋaladoani).

§ 2. Morami umbuhən.

Bodon 11. Əj lozungasalba holaosu. Daezi, ulənzi holaosu. Hauj sain tuj umbuhən taoni hamealani vl. Dosozaosu holajdoari honi zelgan osewani. Mənə nirujwəri daŋsakandu əj lozungasalba niruguusu.

Həm zəbon baroni!

Bakektu najwa acogoosu!

Kulakasalba acogoosu!

Bongozı zəboj gurusəlbə sowetaci sonzoosu!

Həm nuci gurusəl skolaci taceocendaosu!

Lenin həsəni: taceoceosu, taceoceosu, taceoceosu!

Morami umbuhəndu zelgan masi opowambori.

Bodon 12. Əj neymamba daezi holaosu. Hauj sain umbuhən taoni hamealani bi? Holara, əj neymamba mənə nirujwəri dajsakandu niruguusu.

Əm sagzi naj kucəmbə capecedoani əm niəciəkən dondohani. Sagzi naj ujkini: — Gə, kuəgəru! Pəkusiəmbi. Ulbu-siu! Həjəwuri. Pajaktadu zapau! Hagori. Kacamalau! Kacama ceakraj. Holgocegoru! Bocoj. Mongecegoru! Gudəri. Ulpiguru! Hurmə kindəri.

Sagzi naj tagdahani. Niəciəkən cu bəkektu. Təj niəciəkən zelelani pololahani.

Bodon 13. Angeala, zəunggiələ bi torakandu umbuhəmbə holaosu. Honi suə angeala biwə holajsu? Angeala bi umbuhəmbə mənə nirujwəri dajsakandu niruuusu.

1. Hədun manga.

2. Boa orkin.

3. Mi cadu botazambı.

3. Sogdata dai.

5. Amtaŋku silə.

6. Ulgiwə wajcaori.

1. Ana-na hədumbə!

2. Gə, əj boa-ka!

3. Mi-kə cadu botaori!

4. Gə, təj-kə dai sogdata!

5. Gə, əj silə-kə amtaŋku!

6. Ulgiwə wajcami aja!

Morami umbuhən hamealani **moraori səemba** niruuri. (!)

Bodon 14. Torakan taondoani bi umbuhəmbə holaosu. Həm əmutu zəlganzəari-manea cawa holazasu-nu?

Ŋoani zogdu vini.

Silə amtaŋku.

Boa orkin.

Ŋoani zogdu bi-nu?

Silə amtaŋku-nu?

Boa orkin-nu?

Ajs, ŋoan-həjzogdu vini!

Gə, əj silə-kə amtaŋku!

Gə, əj boa-ka!

Mədəsiuri, moraori ana umbuhəmbə gərbiəsiuri **gisurəmi umbuhən.**

Bodon 15. Əj gisurəuhəmbə holaosu. Tuj tapari mənə nirujwəri dajsakandu niruuusu. Mədəsimi, morami umbuhəmbə jaworeosu. Tuj tapari gisurəmi umbuhəmbə pazelam niruguusu.

Sikun tokekan.

Cokco, Tələ varazegohan. Luksurbə zapami boaci niəhən. Endani əmun-də ana. Hajdu pukciluguhəl? Hərsiguməri dəru-həl. Kai-kail Ku-ku! Alhan! Alhan! Solekan! Enda zizu-hən. Alhamba meoramzedu haleahal. Ənəhəl. Əmutu ləkəwə garpaori-mat əuhən. Məyga turgənzi!

Bodon 16. Əj gisurəuhəmbə holaosu. Tuj tapari mənə nirujwəri dapsakandu niruguusu. Cawa nirujduəri hajdu top-biwə, mədəsiuri saemba, moraori saemba mənə pərgəməri nərusu.

Skolaŋkasal poandoaci.

Poan dalamzeni poamba nihəlihən

Həm naj zicil-nu

— Həm Həm

Poŋsa poan dalamzeni baroni mədəsijni

— Mi həsəwə umi aja-nu

— Undu

— Mi undəmbi boŋgodu buə mən dola biwəri hesangoori,

tuj tapari ekskursija pulsiuriwə hesangoori

— Təzə Tezə Ekskursijawa hameala hesangoori

— Buə cəhalasepu Buə cəhalasepu

— Gə, si həjwa morajsi

— Həjwa hesəngohaci Mi dolzemi-da avai

Dalamzi najwa həmə opowaŋkeni

— Mi undəmbi Əzi morasu Əzi hesangosu.

Naj cuŋnu həmə ocesi

Bodon 17. Ujlə əmutu.

Semata.

Orokan zokcei zizuhəni Daŋsai nəkuhəni Dai zelganzi
unkini

— Əsi mi sarambi semata həjdu-da ajawani

Olo uŋkini

• — Semata həjdu aja Si minci gisuru

- Semata nawa əmutu neama poltazi daseguj
- Hajguj gələj
- Na dolani hacin usə bi: mo usəni, hacin hacin pajakta usəni Cawa dasegooceani—neama Gəkciası Niənniəgujduəni neamalaguj, semata uŋguj Cadu usə muəwəni omejni Tujtami balzejni

Bodon 18. Holaori daŋsala mənə nirujwəri daŋsakandu zuər gisurəmi umbuhəmbə, zuər morami umbuhəmbə, zuər mədəsimi umbuhəmbə niruguusu.

Bodon 19. Mənə murciusu gisurəmi umbuhəmbə, morami umbuhəmbə, mədəsimi umbuhəmbə. Cawa murcirə, mənə nirujwəri daŋsakandu niruusu.

§ 3. Holzij seasin, holzeasi seasin.

Bodon 20. Nedu niruhən seasemba undusu—**a, u, ə, m, p, k, t, s.** Hauj seasemba unzdıui aŋmai daezi nihəlırə umburi? Hauj seasemba unzdıui aŋmai nucılə nihəlırə umburi? Hauj seasemba umburidu aŋmazeazi ərikpin həŋgəlzi niəri? Hauj seasemba umburidu aŋmazeazi ərikpin həŋgəlzi niərəsi.

a, o, u, ə, i, e seasenı gərbuni holzij seasin.

b, c, d, z, f, g, h, j, k, l, m, n, ɲ, ŋ, p, r, s, t, w, z seasenı gərbuni holzeasi seasin.

Alfawit.

Həm bukwa—26. Noanci tuj osi.

A	B	C	D	Ʒ	E	Ə	F	G	H	I	J	K	L	M
a	bə	cə	də	z	e	ə	əf	gə	hə	i	j	kə	əl	əm
N	ɲ	ŋ	O	P	R	S	T	U	W	Z				
ən	ɲ	ŋ	o	pə	ər	əs	tə	u	wə	z				

Təj bukwa zərgini gərbuni alfawit.

Holzij bukwa (6)—**a, o, u, ə, i, e.**

Bodon 21. Əj alfawitala holzeasi bukwa nıruuguusu. Təj cuŋnu hadu?

Bodon 22. Pajgazeari seambari lip zapara, zuər-zuər gəsə **B—P**
d—t, g—k seasembani undusu. Hauj seasin umburidu zelgan̄ku, haojdu
zelgan cu oi.

B, d, g, l, m, n, r, w seasembani gərbiəsijci **hurgjən**
holzeasi seasin.

c, h, k, p, s, t, f seasembani gərbiəsijci **hurgjən ana**
holzeasi seasin.

Bodon 23. Əj gisurəuhəmbə mənə nirujwəri dajsakandu niruusu.
Tuj tapari hurgjən holzeasi seasemba, hurgjən ana seasemba saerosu.

Ganea kokonewa icəhəni. Cawa hasasemi tutuhəni. Kokoni
dohani. Ganea tətəi acora, vəjcihəni. Əlkə geraocemi ənərə,
pacelahani. Əndə nambora tahani. Kokoni cəp dəgdəguhəni.

Bodon 24. Əjdu bi həsəwə holaosu. Bukwawa tərək gərbiəsiusu.
RSFSR (ər-əs-əf-əs-ər). SSSR, MTS, WKP(Б).

Bodon 25. Əj pəgiələ bi naj gərɓuwəni alfawit zərginziəni niruusu.
Hauj ɓogodu bukwaku naj gərɓuni əjdu aba?

Naoja, Jatu, Tələ, Pənsa, Subiə, Olo, Aka, Majla, Bamba,
Gazi, Cəwa, Wera, Irə, Daoja, Kanea, Uniktə, Ənzəli.

Bodon 26. Suə klassadoasu taceocij gurumbə alfawit zərginziəni
niruusu.

- Tuj niruusu:
1. Aktar̄ka.
 2. Beldaj.
 3. Zaksor.
 4. Həzər.
 5. . . .

Bodon 27. Həsəku dajsakandola tuj bi həsəsəlbə ɓoogoosu.

1. Okteabregkasal, pioner, komsomol, kommunist, partija,
sowet.

2. Traktor, awtomobil, tarejko, motor, parohod.

Bodon 28. Gisurəuhəmbə nirujduəri holsij seasemba pəgiələni
jaworeosu.

Korocokan əm modan niəcimbə garpanasemi dujsi tohani.
Tuj tami əm ɓoadu elehani. Nadu əm isələmbə icəhəni. Təj
isələmbə zapaorewa murupsinjini. Tuj tami təj isələn ɓaroni

tutuluhəni. Hujguduəni zapahani. Zapajni hujguni moktoramzi ənəhəni. Guci zapajni, guci moktoari. Tuj tami isələn hujguni ek moktoanami maneahani. Bəjəduəni zapajcami gələcij. Tuj tajdoani təj isələn əm mo dacandolani ihəni. Isələmbə huə-dəhəni. Korocokan zokcei ənuhəni.

Bodon 29. Əj həsəsəlbə həsə pasezeani ormezi holaosu. Hadu modan suə aŋmawari nihəlijsu boŋgo həsəwə holajdoari? Zuejəwə? Elaceawa? Guci təj əmziməwə holajdoari?

la-ha	kol-hos	aw-to-mo-bil
la-la	ra-di-o	pa-ro-hod
də-rə-kən	trak-tor	a-lo-se-mzi
ke-so-a-cta	ma-si-na	pi-o-ner
hol-go-cta	ta-reŋ-ko	mo-rin

Bodon 30. „Alosemzi“ həsəwəni həsə pasezeani ormezi undusu. Hadu həsə paseni əj həsədu? Hauj həsə paseni cu boŋgodu osi? Hauj zuejədu, elaceadu, duəciədu osi? Təj həsəwə həsə pasezeani obolara, niruusu. Həsə paseni aldambani jaworeosu. Həm holzij bukwawa pəgiələni jaworeosu. Həsə paseni taondoani hadu holzij seasin bi. Holzij seasin ana həsə paseni bi-nu?

Tuj-mə taosu tuj bi həsəwə:

Dərəkən, tareŋko, pioner, holgokta, parahod.

Həsədu hadu holzij seasin bi oseni, təj əgziləziəni həsə paseni təj həsədu bi.

Əmunzi həsə pasezeani paseku həsə-də bi (hə, gə).

Zuərzi həsə pasezeani paseku həsə-də bi (la-ha, hə-hə).

Elanzi həsə pasezeani paseku həsə-də bi (tareŋko).

Guci əgzizi həsə pasezeani paseku həsə-də bi.

Bodon 31. Nirujduəri həsə taombani həsə pasezeani obolaosu. Holzij bukwawa jaworeosu.

Balana mi soli piktəwəni zapandami ənəhəmbi. Həwən keradoani tawawa ewanda, seaguj ənurəzihəmbi. Tuj inə cu mingga bicin. Tawazi mukəci amba goro bicin. Mi muəwə ŋacahambi hamealani tawa poseni-da pajaktawa zəgdəluwəŋ-kin. Mi turgənzi tutulugumi muəzi guəpəjcəmi busəcihəmbi.

Mi cadu mingga gələcihəmbi.

Bodon 32. Pəgiələ bi həsəwə həsə pasəzəani obolaosu. Cifrazi niruusu hadu həsə paseni təj həsə taondoani bi. Tuj tapari əmunzi həsə paseku həsəwə pazelam niruusu.

Зовој, нај, војко, əj, poјka, pəјə, naj, vajan, aјsin, jasli, puјə, vaj, toјгга, ajaktaku, jamolahani, puјuhəni, jəbələ, uјlə, uјsi, duјlə, wajsi, uј, goј, təj, jamo, jarsehani, pulsij, hupij, ulpiј, taceociј.

j seaseni — holzeasi seasin. Tuj tami təj seasin əmucən, holzij seasin-da ana həsə pasewani tasi.

§ 4. Həsədu holzij bukwawa zea-zeazəari acawami tul-tul niruuri.

Bodon 33. Əj həsəwə mənə nirujwəri daјsakandu niruguusu. Tuj tapari həsə taondolani holzij bukwawa niruusu.

Cawa tuj niruusu:

Haseakta (a-e-a-a).

laha (a-a)

ogda

gara

sogbo

saola

erga

geol

haseakta (a-e-a-a)

haseakta

hacohan

germaksa

semata

kesoakta

boatongu

Bodon 34. Əmutu holzij bukwawa sonzora, əmunzi pazelam niruusu. Hadu holzij bukwawa suə sonzora, niruguhəsu?

Bodon 35. Əj həsəwə mənə nirujwəri daјsakandu niruguusu. Həsə taondolani holzij bukwawa niruusu.

Tuj niruusu:

Uliksə (u-i-ə).

dərə (ə-ə)

surə

səul

hurmə

muəlu

dəsiu

ihərə

bələciuri

ulgi
giu
gucən

duəntə
puntilkən
kurəktə

Bodon 36. Əmutu holzij bukwawa sonzora, əmunzi pazelam ni-ruusu. Hadu holzij bukwawa suə sonzora, niruguhəsu?

Bodon 37. Bəŋgo modandu sonzoohan bukwawa (Bodon 34), zuəjə modandu sonzoohan bukwawa (Bodon 36) mən dola unəciusu. Əmutu bukwa bi-nu?

Holzij bukwawa zuər zərginzi dəriuri.

1 zərgin a o e

2 zərgin ə u i

Əmun həsədu tuj holzij bukwarağda ozi—a o e

Goj həsədu tuj holzij bukwarağda ozi—ə u i

Zuəjə zərgindu bi holzij bukwasal zulu j zərgindu bi holzij bukwasalzi əm həsədu hali-da iwəldəsi.

Bodon 38. Bəŋgodu tuj umbuhəndulə u ə i bukwaku həsəwə ni ruusu. Tuj tapari a o e bukwaku həsəwə ni ruusu.

Mi sindu dənşawa buhəmbi. Tə j dənşə cu ərdəŋgə. Tə j naj hotomba icəcini. Hoton bunzi gorola bi. Ağa həwənci ənəhəni. Həwəndu gucən əgzi. Ağa gucəmbə wahan. Majla sobgowa wəksundə j. Sobgo gudəlihən. Əsi neamalagohan. Həwən zəkəni heoho unguhən. Ama votandə j. Ama kəciwə, lahawa, gucəmbə wazara. Zoə voə ulən. Naonzokan tugdəzi peokeamba anğora, hupij.

Bodon 39. Səəhan bukwaku həsəwə mənə ni rujwəri dənşakan-du ni ruusu. Unəciusu tə j həsədu tə j bukwawa honi umburiwə, honi ni ruuriwə.

Naonzokanzəan buə ehondopu-wa tuj hupijci. Əm naj mapa ocin. Sematadu hagdəŋgoi anğosehan. Gə, poani gurun gedəgoəri bərgəhan—guldəhimbə. Gə, mapa barəni ənumi əja! Eşəhan. Mapa hagdənzəəzi niəmi dəruhən. Nə-ambəni gedəlahan. Hadu naj gedəlahan—mapa gedəwəni cuŋnu bojəlahan. Gədə ana honi taəri? Cocəgəmi əja! Cocəgəhan. Mapa naonzokəmbə hanğənzeni.

Həsədu **a, o** bukwani bi oseni, təj həsə wongodoani, tokondolani **i, u** nirumi-də acasi, **e, o** bukwani niruuri-də aja.

Bodon 40. Saeohan bukwaku həsəwə mənə nirujwəri dąsəkandu niruguusu. Təj həsə taondoani bi holziz seasesalba mən dola unəciusu.

Gereadu əgzi amtaka balziz. Kanea, Ganzeakan əgzi amtakawa gaceci. Morin pajaktawa seari. Mi morendu pajaktawa buhəmbi. Təj hoton cu dai. Mi təj hotondu əgzi ərdəngə zakawa icəhəmbi. Kooperatiwadu sikun adoli əgzi. Buə mənə adolewari huədəhəci. Ələ dawa esiz. Ogdadu garawani aņgoori. Turgənzi zovoosu! Buə korpewasi oseni, dawa sizərə.

Həsədu **a, o, e** bi-də, hoziz duwəduəni **u, i** dolzerci oseni, təjwə niruuri-də aja.

Bodon 41. Tuj umbuhəndulə loca həsəwənı mənə nirujwəri dąsəkandu niruguusu. Həsə taondoani bi holziz bukwasalba mən dola unəciusu.

Leningrad dai hoton. Cadu endazi pulsiası, tramwajzi, awtomobilzi, morenzi pulsiz. Leningradadu əgzi fabrika, zawod bi. Fabrikadu, zawodadu masina əgzi. Fabrikadu zovoј gurusəl masinazi goj, goj zakawa aņgojci. Əsi buə woadopu-wa kolhos bi. Kolhosaci traktorba gazohaci. Kolhosadu skola, jasli, doktor bi. Bundu ehon sowetani bi, partiја jacejkani bi.

Loca həsələni mən giltəuhən həsəwə tərəmzi, əndə kalara niruuri.

§ 5. „e“, „i“ bukwani holzeasi bukwa hamealani.

Bodon 42. Nirujduəri **e, i** bukwawani jaworeosu. **e, i** seaseni zuliələni bi holzeasi seasin honi dolzerceni?

Taktodu toki, morin halani, luksur bi. Mindu wəksun, dəlin aba. Uki onedu hurbi. Sirgədu giu, ulgi bi. Mi agbi

biçhəwə nirujni. Buə adolewari təmcəndu təucihəni. Təj naj kesoaktawa oi zapahaci. Duəntədu semata sojta oceni. Artel poktogoari taŋkeci. Çağzean solekamba meocanzi wajcasi. Seŋaktani cu guckuli, saleni maŋga.

e, i seaseni holzeasi seasin hamealani bi oseni, təj holzeasi seasin **nealbi** ozi.

Bodon 43. Pəgiələ niruuhən həsəwə mənə nirujwəri dajsakandu niruguusu. Həsə taombani daezi holaosu. Hesəŋgoj-mat holaosu. Dosozəosu təj həsədu **ea, lə** seasəŋku həsə paseni honi dolzəpceni.

gealako	pea	geasa
geaso	peagda	Subiə
olgean	nealun	gereə
sean	pearma	akea
seaori	niəciən	haseakta
bea	nəəma	gərbəsiuri

Bodon 44. **Pea, bea, akea, sean, olgean, gereə**, mədəsiuri həsəci (**hajdu, hajwa**) acawami kalaosu. Təj kalaohan həsəzi umbuhən opowandosu. Umbuhəmbə niruusu. Tuj tapari daezi holaosu. Honi əsi kalaohan həsədu **lə, ea** dolzəpceni? Tuj-mə niruusu:

- 1) olgean — olgeamba — olgeandu.
- 2) Mi olgeamba gacəmbi. Mi olgeandu əpəmbə buhəmbi.

a, ə zuliələni holzeasi seasin nealbi dolzəpceni oseni, təj seasin **e, i** bukwazəani nealbi opowambori.

Bodon 45. **ea, lə** bukwaku həsəwə niruguusu. Cifrazi niruusu hadu həsə paseni təj həsə taondoani bi.

Hameagda məzeani namoŋka awarpeamba aŋgoseori. Haseaktazi zoğbo nəəgowari aŋgoseori. Bolbeaŋkorala boktowani seaori. Peagda cu gələuri mo. Əj mo talonzeani homdokosalba, kurmisəlbə, muluəsəlbə, matahasalba, zaesalba aŋgoseori. Sisi məzeani dəŋgurə buriəguwəni aŋgoori, sealtawa zəğziuri. Cəğbora məzeani wəksumbə, honeasalə a aŋgoseori.

ea, iə seaseni həsəwə həsə pasezeani obolaoredu
pazelambowambowasi.

§ 6. Həsə duwəduəni n bukwawani holawasi.

Bodon 46. Həsə duwəduəni bi n bukwawani jaworeosu. Təj həsəwə umburidu n bukwani dolzepci-nu? dolzeptasi-nu?

Ama boatondahan. Zuar endawa haleohan. Zogdu Alhan, Solekan, nuci kəjəcikən dərəzihən. Bundu guci morin, ehan, olgean bi. Mi agbi morenzi hoton baroni ənəhəni. Ehan kərəndu bi. Kərən neama, ganzean. Tuə ərin dolboni goro. Dama neymamba neymaŋkin. Neyman cu ulən. Həm naj cawa dosozahan. Naonzokan, dai gurun həm dosozahan.

Bodon 47. Əj həsəwə mədəsiuri həsəci **hajdu**, **hajzi**, acawami kalaosu. Tuj tapari holaosu. Tuj kalaohan həsədu əsi n seasembani ulən dolzepci-nu?

Tuj niruusu:

usin — usindu (hajdu) — usinzi (hajzi)

apon
sean
ehon
ehan
morin
hoton
meocan
tompson

Bodon 48. Əsi tuj niruusu:

meocanzi	—	meocan	tokekanzi	—	. . .
mapazi	—	mapa	siunzi	—	. . .
kolandu	—	. . .	orkenzi	—	. . .
otazi	—	. . .	gurundu	—	. . .
naonzokandu	—	. . .	nearondu	—	. . .
sohsoltazi	—	. . .	amtakazi	—	. . .
ərindu	—	. . .	Alhanzi	—	. . .

sematazi	—	həwəndu	—
cagzeanzi	—	Ganzeakandu	—
bəgzizi	—	Tolgondu	—
ganzeanzi	—	durunzi	—
lahazi	—	endadu	—
ulənzi	—	duəntədu	—
orokandu	—	pazerandu	—
turgənzi	—	honeanzi	—
dəlindu	—	sarbezı	—
gormahondu	—	wəksunzi	—
simuksəzi	—	nıəcıəndu	—

Bodon 49. Əj həsəwə mədəsiuri həsəci **hajdu**, **hajzi** acawami kalaosu. Tuj tapari tuj kalaohan həsəzi umbuhən opowandosı. Tuj umbuhəmbə mənə nirujwəri dagsakandu niruusı.

Tuj niruusı:

morin—morendu—morenzi.

Mi morendu pajaktawa buhəmbi.

Təj naj morenzi hoton baroni ənəhəmbi.

morin
 ehan
 apon
 meocan

§ 7. Ormela dolzəpci holzıj seasin.

Bodon 50. Təj həsəwə saəohan holzıj seasenzi unəcıusu. Təj həsədu holzıj seasin əmutuzı dolzəpci-nu? Hauj holzıj seasin ormela dolzəpci? Cawa jaworeosu.

Təj oi elgaku.

Dai muələ tuhəni.

Mi daleŋkola dalehambi.

Huə bojahan.

Mi pawa seahambi.

Nəku nikujni.

Waŋta tuhəni.

Turi usındu balzıj.

Təj sorodu sogdata oi.

Təj zo cu dai.

Əj dalean cu goropci.

Huə kindəhən.

Təj zogdu pawa nuci.

Mi nəkuwə nəhəmbi.

Bəjumbə wahan.

Mo turi.

Ormela dolzepci holzij seasemba, ormela dolzeptasi holzij seasemba əmutu niruuri.

Bodon 51. Nirujduəri ormela dolzepci bukwawa jaworeosu.

Capa naci tuhən. Enda capawa seahani. Ulən sogdatawa cirəuhən. Sar biwə təlihən, guldəhinzi sihən, sandu lohan. Bologohan. Mo həvdatani naci tuhəni. Həm nadu bi. Naj handami ənəhəni. Naj səpəwə wahani. Səpə nantawani kooperatiwadu buhəni. Əgzi zehawa bahani.

§ 8. Зүэжэрууһэн бүкwasal.

Bodon 52. Pəgjalə niruuhən həsəzi umbuhən opowandosu. Зүэжэрууһэн bukwawa jaworeosu.

<i>klass</i>	<i>metall</i>
<i>gruuppa</i>	<i>kassa</i>
<i>gramm</i>	<i>kommuna</i>
<i>tonna</i>	<i>kommunist</i>
<i>million</i>	<i>kooperatiw</i>

Bodon 53. Tuj niruuhəmbə mənə nirujwəri dajsakandu niruguusu. Зүэжэрууһэн bukwawa jaworeosu.

Təj gruppadu zovoori hazun cu ulən. Təj zovoori hazonzi ulənzi zovoosu!

Buə klassadopu-wa bi nuci gurusəldu sikun niruuri dajsakamba buhəni. Təj niruuri dajsakandu əj nehmamba niruusu!

Taceomari həzəpari boala tutuusu! Ogdadu orosu! Zo baroni ənəzəru. Pədəmi ənuusu!

Selkooori zogdu selkoosu! Ganzəan oseosu! Aka, si jajsaku. Selkondaui!

§ 9. Umbuhändu bi həsə mən dola mədəsiuri həsəci acagoori.

Bodon 54. Pəgiələ bi umbuhəmbə mənə nirujwəri dajsakandu niruguusu. Tuj tapari təj umbuhəndulə mədəsiuri həsəci **hajdu** acagoj həsəwə pazelam niruguusu.

Olgean horgodu bi. Ehan kərəndu bi. Hulu lobedu bi. Ojon jərudu bi. Mapa hagdondu bi. Naj zodu bi.

Bodon 55. Mənə murciusu mədəsiuri həsəci **hajdu** acagoj həsəkuzi umbuhəmbə. Cawa mənə nirujwəri dajsakandu niruuusu.

Bodon 56. Pəgiələ bi umbuhəmbə niruuusu. Tuj tapari mədəsiuri həsəci **hajwa**, **hajzi** acagoj həsəwə pazelam niruguusu.

Zowa toholazi angoori. Zogbowa sələzi angoori. Təm-cəmbə undəhənzi angoori. Bəpiwə, oewa, otawa, kacojwa, həwə nantazi angoori. Amerewa sovgozı angoj. Adolewa sirəhəzi angoj.

Bodon 57. Mənə murciusu bovgodu mədəsiuri həsəci **hajwa** acagoj həsəkuzi umbuhəmbə. Cawa niruuusu. Tuj tapari murciusu mədəsiuri həsəci **hajzi** acagoj həsəkuzi umbuhəmbə. Cawa niruguusu.

Bodon 58. Pəgiələ bi umbuhəmbə niruuusu. Tuj tapari mədəsiuri həsəci **hajzeazi** acagoj həsəwə pazelam niruguusu.

Morin aodanzeazi əuhəni. Aga Leningradazeazi cugunizi zizuhəni. Mi Burizizəzi parohodazi zizuhəmbi. Gasa gorozəazi bunci dəgdəguhəni.

Bodon 59. Mənə murciusu mədəsiuri həsəci **hajzeazi** acagoj həsəkuzi umbuhəmbə. Cawa niruuusu.

Bodon 60. Pəgiələ bi umbuhəmbə niruuusu. Tuj tapari mədəsiuri həsəci **hamaca** acagoj həsəwə pazelam niruguusu.

Zoloma zo cu masi. Toholama zo turgən vojari. Məngumə sidəri kərginini. Ajsema honeakan pudəngini. Moma muksəkən muədu irəsi.

Bodon 61. Mənə murciusu mədəsturi həsəci **hamaca** acagoj həsəkuzi umbuhəmbə. Cawa niruuusu.

Bodon 62. Pəgiələ bi umbuhəmbə niruusu. Tuj tapari mədəsiuri həsəci **hajku** asagoj həsəwə pazelam niruusu.

Mapa masi wəgziku, masi huktaku. Kəksə sarbi hosaktaku. Ehan hujəku. To hujəku, horoŋku. Puntilkən sarbi se-
ŋaktaku. Soli sarbi huktaku. Ajan kumtəŋku. Guci masi
caoktaku, masi cokoku.

Bodon 63. Nirujduəri top-top-bi orondolani mədəsiuri həsəci
acagoj həsəwə niruusu.

Əm nuci piktə Ganea ... wandamari tohaci (**ujzi? hajwa?**
hali? wandamari tohaci) Əm modan wuə ... ɣaneharu (**hajwa?**
haosi? ɣaneharu). Zoə ərindu kolhosəŋkasal ... wotandamari
ənəhəci (**hajwa? hajzi?** wotandamari ənəhəci). Niəɣniə ərin-
du ... hasasemi warepu (**hajwa? hajzi?** hasasemi warepu).

SIKUN HƏSƏ.

Umbuhən — предложение

Gisurəmi umbuhən — повествовательное предложение

Mədəsimi umbuhən — вопросительное предложение

Morami umbuhən — восклицательное предложение

Top-bi — точка

Top-top-bi — точки (мн. ч.)

Mədəsiuri sain — вопросительный знак

Moraori sain — восклицательный знак

Bukwa — буква

A bukwani — буква а

Seasin — звук

A seaseni — звук а

Holzij seasin — гласный звук

Holzeasi seasin — согласный звук

Hurgien holzeasi seasin — звонкий согласный звук

Hurgien ana holzeasi seasin — глухой согласный звук

Acagoori — должен согласоваться

Ormela dolzerci holzij seasin — долгий гласный звук

DAJSA GEALANI NIRUCƏNI.

Boggo taceoceori klass.

1. Umbuhən.	3
2. Umbuhəndu bi həsəsəl mən dola acagojci.	10
3. Dai bukwa gərvudu.	12
4. Həsə paseni. Həsə pasevani goj poktoçi honi gazoori.	15
5. Seasin.	18
6. j seasenı.	19
7. Seasin, bukwa.	20
8. n bukvanı həsə duwəduəni.	21

Зуəјə taceoceori klass.

9. Mədəsimi umbuhən.	24
10. Morami umbuhən.	27
11. Holzij seasin, holzeasi seasin.	30
12. Həsədu holzij bukwwa zea-zəazəari acawami tul-tul niruuri.	33
13. e, i bukvanı holzeasi bukwa hamealani	35
14. Həsə duwəduəni n bukwwanı holawasi.	37
15. Ormela dolzəpci holzij seasin.	38
16. Зуəјəruuhən bukwasal.	39
17. Umbuhəndu bi həsə mən dola mədəsiuri həsəçi acagoori.	40

Ответственный редактор: А. П. Козловский

Технический редактор: Э. Н. Аксельрод

Книга сдана в набор 2/VI-1934 г. Подписана к печати 7/VII-1934 г.

У-12 Учпедгиз 6101/л. Ленгорлит № 14947. Заказ 1412.

Бумага ф-ки „Сокол“. Формат бумаги 62×94 см. Тираж 3.200 экз.

Изд. листов 2^{1/2} Бу ч. листов 1^{1/16} (960000 экз. в 1 бум. листе)

Тип. „Коминтерн“ и школа ФЗУ им. КИМ'а. Ленинград, Красная ул., 1.

Цена 25 коп. Переплет 25 коп.

Т. И. ПЕТРОВА

УЧЕБНИК

НАНАЙСКОГО (ГОЛЬДСКОГО) ЯЗЫКА
ДЛЯ 1 И 2 КЛАССА НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

ГРАММАТИКА И ПРАВОПИСАНИЕ

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ
